

УДК 821.161.2:81'367.4

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ОСОБЛИВОСТЯМИ ТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ В.СИМОНЕНКА

Приходна Н.С.

Актуальність. Проблема дієслівно-іменникових словосполучень має не лише практичне, а й теоретичне значення. У підручниках зі стилістики і сучасної української мови автори звертають увагу на особливості творення таких словосполучень (особливості керування). Услід за О.Д.Пономаревим, під керуванням розуміємо „вид підрядного зв'язку, при якому залежне слово набуває форми того непрямого відмінка, якого вимагає відповідно до своїх лексико-граматичних особливостей керівне слово” [5,с.230].

Проблема дієслівно-іменникових словосполучень піднімається часто і тому, що у практиці тісних контактів між українською та російською мовами виникають контаміновані словосполучення “не українського типу”.

Наведемо тут кілька найтипівіших прикладів неправильного вживання в українській мові стійких дієслівно-іменникових словосполучень: «“стоит говорить” – “вартує говорити” (потрібно “годиться говорити”); “одевать украшения” – “вдягати прикраси” (потрібно “надівати прикраси”); “вызывать врача” – “визивати лікаря” (потрібно “викликати лікаря”); “отмечать юбилей” – “відмічати ювілей” (потрібно “відзначати ювілей”); “статья гласит” – “стаття гласить” (потрібно “стаття зазначає”); “затронули вопрос” – “зацепили питання” (потрібно “порушили питання”); “листать журнал” – “листати журнал” (потрібно “гортати журнал)”» [1,с.63-65]; «“возбуждают сомнение” – “збуджувати сумнів” (потрібно “викликати сумнів”); “принимают участие” – “приймають участь” (потрібно “брати участь”); “подводит итоги” – “підводять підсумки” (потрібно “підбивати підсумки”); “поднимают на смех” – “піднімають на сміх” (потрібно “брати на сміх”); “наносит визит” – “наносити візит” (потрібно “робити візит)”» [7,с.7].

Постановка проблеми. Тому ми звернулися до творчості одного з найперспективніших митців двадцятого століття, видатного письменника Василя Симоненка. Творчість В.Симоненка, попри довге замовчування, досить відома, своєрідна і багатогранна. Лірика поета пройнята тонким естетичним смаком, чистою правдою, романтичним поривом митця відкривати „духовні острови” в інтелектуальному морі свого народу. Цей поет – співець глибоких почуттів людини, рідкісний майстер у володінні словом. У поезіях Василя Симоненка звучать мотиви всеохоплюючої любові до рідного краю, до невмирущої сили і непоборності українського народу. Це гімн синівської любові й відданості. В.Гончаренко в передмові до збірки творів В.Симоненка „Ти знаєш, що ти – людина” справедливо зазначає: „Творчість Василя Симоненка самобутня, непересічна і духовно невичерпна, бо йде від серця самого народу. Вона глибинно мудра і прониклива” [3,с.5]. Поетичне слово В.Симоненка назавжди увійшло в духовну скарбницю українського народу, його поезія високого класу, яка гідна бути надбанням світової літератури.

Мета пропонованої роботи – виявити і проаналізувати різновиди дієслівно-іменникових словосполучень, які зафіксовані в поетичній збірці В.А.Симоненка „Ти знаєш, що ти – людина”.

**ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ОСОБЛИВОСТЯМИ ТВОРЕННЯ
ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ В.СИМОНЕНКА**

Актуальність даної статті полягає в тому, що вперше об'єктом дослідження стали дієслівно-іменникові словосполучення у творчості видатного письменника.

В аналізованих творах митця нами зафіксовано понад 40 стійких дієслівно-іменникових словосполучень. *За тематикою* зібраний матеріал можна поділити на такі групи:

а) словосполучення із значенням дії: *роззявляли пащі, тупотить ногами, щирити ікла, зронити слово, карбувати крок, рознести перепони, підводити голову та ін.*

Тупотить
об долівку ногами
і мороз вибива
з рукавиць.

Дума про щастя

Жаль було маленького солдата:
Карбував по вулиці він крок
І вітав начальників завзято,
Руку тицьнувши під козирок.

Сірий солдат

Рознесли всі перепони,
Гнули ґрати, мов пруги:
- Гей, веселий Лоскотоне,
Це прийшли твої брати!

Цар Плаксій та Лоскотон

Вставали Коперники і Джорджане,
Шевченко *підводив* могутнє чоло,
І біля вічного їхнього трону
Лакузи жодного не було.

Монархи

б) словосполучення з відтінками “душевних переживань”: *вбити зневагою, вилити жалі, тривожити криками, тривозі не спиться, закрадається вужем та ін.*

Дядька я *вбити зневагою* мушу,
Тільки у грудях клекоче гроза:
Хто обікрав, обскуб його душу,
Хто його совісті руки зв'язав?
Злодій

І *тривозі* моїй не спиться,
Йде вона босоніж по землі.

Кирпатий барометр

Біль у душу мою *закрадається вужем*,
відчай груди мені розпанахує, рве.

Дід умер

в) словосполучення з відтінком урочистості, піднесеності: *наливайся силами, служити правді, служити людям, гартувати душу, річ вести тощо.*

Наливайся земними силами,
Вдосталь радощів зачерпни --

Приходна Н.С.

Над тобою тріпочуть крилами
Тихі-тихі спокійні сни...
Кирпатий барометр

Після другої – він історик –
Про Хмельницького *річ веде*.
Як залізе в столітній морок,
То немов із могили гуде.
Червоні конвалії

г) словосполучення, що виражають морально-побутові стосунки між людьми: *маю право, знати ласку, оскверняє помислом, відкрити правду, правду доведу, не вдію шкоду та ін.*

Одійдіте, недруги лукаві!
Друзі, зачекайте на путі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побуть на самоті.
Задивляюсь у твої зіниці...

Лиш від матері *ласку знати*
Довелося хлопчині цьому.
Кривда

- Я не корчу із себе героя,
Тож *відкрию правду* для вас:
Гнів народний – то наша зброя,
Кожен кущик ховає нас!
Язык

За структурно-граматичними ознаками словосполучення представлені 3 різновидами, у складі яких виділяють:

- Дієслово + іменник у знахідному відмінку;
- Дієслово + іменник у давальному відмінку;
- Дієслово + іменник в орудному відмінку.

а) дієслово + іменник у знахідному відмінку (зафіксовано 29 словосполучень): *роззявляли паці; маю право; щирити ікла; підводити голову; зігрівати душу; напнути вітрила; відкрити правду; не вдію шкоду; вилити жали; зронити слово тощо.*

Диктатори, королі, імператори,
Мліючи в димі хвальби,
Роззявляли паці, мов кратери,
І гукали:
- Ми – символ доби.
Монархи

Здичавілі од крові нації
Будуть *щирити ікла*, мов звір,
І здихатимуть від радіації
У роззявлених пашах нір.
Кирпатий барометр

**ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ОСОБЛИВОСТЯМИ ТВОРЕННЯ
ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ В.СИМОНЕНКА**

Гей, нові Колумби й Магеллани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизує прибій.

Гей, нові Колумби і Магеллани...

Я живу тобою і для тебе,
Вийшов з тебе, в тебе перейду,
Під твоїм високочолим небом
Гартував я душу молоду.

Земле рідна! Мозок мій світліс...

Толя теж сидить бідує
Вилива жалі свої:
“Дуже Тоня вередує,
Розважай весь час її...”

Подорож у країну навпаки

б) дієслово + іменник в орудному відмінку (зафіксовано 8 конструкцій): *тупотить ногами; вбити зневагою; оскверняє помислом; наливайся силами та ін.*

Хто твоє солодке грішне тіло
Оскверняє помислом гидким.

Чорні від страждання мої ночі...

Дядька я вбити зневагою мушу,
Тільки у грудях клекоче гроза:
Хто обікрав, обскуб його душу,
Хто його совісті руки зв'язав?

Злодій

Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні.

Лебеді материнства

в) дієслово + іменник у давальному відмінку (зафіксовано 3 словосполучення): *служать людям; служити правді; тривозі не спиться.*

Встало сонце і впало в очі,
Хмари втому зняли з плечей --
Служать людям ці руки робочі,
Сонце людям гріє з очей.

Косар

Якщо ти дійсно служиш правді, а не злу, --
Чому ж у ширості вбачаєш крамолу?

Порада товаришеві з КДБ

Як показує фактичний матеріал, В. Симоненко використовує у вигляді стійких дієслівно-іменникових словосполучень трансформовані фразеологічні одиниці. Порівняємо словосполучення, які трапляються в поетичних творах В.Симоненка, з існуючими у мові ФО:

“роззявляли паші” [2, с.407] – “роззявляти рот (рота)” [4, с.609];

“кров пульсує” [2, с.409] – “кров кипить (закипає)” [6, с.103];

“ширита ікла” [2, с.420] – “ширити (шкірити) зуби” [4, с.94];

“схолоне кров” [3, с.33] – “холодна душа (серце)” [4, с.639];

Приходна Н.С.

“пашать жаром” [3, с.37] – “обдавати жаром” [6, с.156];

“душа горить” [3, с.138] – “душа кипить” [6, с.105].

Висновки. Отже, у статті розглядалися стійкі дієслівно-іменникові словосполучення, які трапляються у поетичних творах В. Симоненка. Аналізований матеріал розкриває багатство і розмаїття мови. Найбільш частотними за тематикою є словосполучення із значенням дії (зафіксовано 18 словосполучень), словосполучення з відтінком душевних переживань (зафіксовано 12 словосполучень). За структурно-граматичними ознаками найчисленнішою групою є словосполучення, які складаються з дієслова й іменника у знахідному відмінку (ширити ікла, зігрівати душу, зронити слово, знати ласку, карбувати крок, гартувати душу та ін.).

Список літератури

1. Волошак М. Неправильно-правильно. Довідник з українського слововживання. – К.: Просвіта, 2000. – 128 с.
2. Мірошниченко С. А. Стилі перекази творів з української літератури для учнів 11-х класів. – Д.: Сталкер, 2000. – 496 с.
3. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина: Вірші, сонети, поеми, казки, байки. – К.: Наукова думка, 2001. – 296 с.
4. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
5. Сучасна українська мова: Підручник/ За ред. О.Д.Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К.:Либідь, 2001. – 400с.
6. Прадид Ю.Ф. Русско-украинский и украинско-русский фразеологический тематический словарь. Эмоции человека. – Симферополь, 1994. – 244 с.
7. Регушевський С.С., Разумейко М. С. Російсько-український словник-довідник стійких дієслівно-іменникових словосполучень // Кримська світлиця. – 2004. – 3 вер. – С. 7.

Поступила до редакції 09.03.2005 р.